

Piotr Mazur
PWSZ w Chełmie

NAUKOWY CHARAKTER PEDAGOGIKI

Streszczenie

W artykule zostały przedstawione początki i rozwój pedagogiki jako dyscypliny naukowej. Pedagogika jest nauką zajmującą się wychowaniem człowieka i należy do nauk humanistycznych. Pedagogika zajmuje się całą dziedziną integralnego wychowania człowieka – obejmuje sferą fizyczną, intelektualną, społeczną, jak i duchową. Określa ona cele, treści, metody, środki i formy realizacji procesów wychowawczych. Przedstawiony został związek pedagogiki z naukami, które są z nią zintegrowane oraz miejsce jej w systemie nauk.

Słowa kluczowe: nauka, pedagogika, pedagogia, klasyfikacja nauk

Naukowy charakter pedagogiki

Przedmiotem pedagogiki jest wychowanie. Każdy człowiek otrzymując dar życia jest jednocześnie przeznaczony do wychowania, które realizuje się przez całe jego życie. Już pierwotne wspólnoty posiadały załączki sztuki wychowania. Możemy stwierdzić, że wychowanie jest najstarszą nauką – nauką życia.

Zbierane doświadczenie „wychowania domowego” było przekazywane z pokolenia na pokolenie. W rodzinie człowiek „uczy się” życia – wychowuje. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym pierwotne „wychowanie domowe” zostało dodatkowo uzupełnione o wychowanie instytucjonalne. Podstawowymi instytucjami wychowania oprócz rodziny jest szkoła i Kościół. Można więc zaryzykować i postawić tezę, że pedagogika jest dziedziną wiedzy powszechnie znaną, a nade wszystko doświadczaną (jesteśmy wychowywani, sami się wychowujemy, a następnie my wychowujemy).

Zasadne jest zatem pytanie – czy w związku z tym należy wiedzę naukowo porządkować? Odpowiedź jest jednoznacznie twierdząca. Pedagogika jest nauką, a więc wymaga pewnej dyscypliny i usystematyzowania.

W poniższym artykule zostaną przedstawione początki i rozwój pedagogiki jako dyscypliny naukowej. Pedagogika jako odrębna dziedzina wiedzy posiada swój własny przedmiot badań, metody oraz właściwą sobie terminologię. Istnieje zatem konieczność wyjaśnienia podstawowych terminów pedagogicznych. Przedstawione zostaną fundamentalne terminy, do których należą: pedagogika, pedagogia. Ukazany zostanie związek pedagogiki z naukami, które są z nią zintegrowane oraz miejsce pedagogiki w systemie nauk.

Pojęcie pedagogiki

We współczesnych dyskusjach nad złożonymi problemami edukacji możemy zauważyć, że bardzo często pojęcie pedagogika zastępowane jest innymi nazwami, np. nauka o wychowaniu, pedagogia, refleksja pedagogiczna, teoria edukacji. Świadczy to o nieadekwatności tego terminu do aktualnie uprawianej bardzo szeroko interpretacji problemów pedagogiki na tle filozoficznych i psychologicznych teorii rozwoju człowieka, a także społeczno-praktycznych i ekonomicznych uwikłań procesów edukacyjnych¹.

Z naukowego punktu widzenia S. Kunowski wyróżnia dwa podstawowe terminy: pedagogika i pedagogia, pochodzące od greckiego wyrazu paidagogos – oznaczającego niewolnika w Grecji starożytnej, którego zadaniem było odprowadzanie chłopców wolnych obywateli greckich na miejsce ćwiczeń fizycznych, zwane palestrą. Etymologicznie paidagogos oznacza „prowadzący chłopca”², początkowo fizycznie, a następnie prowadzący go moralnie i duchowo³.

Instytucja paidagogosów wywodziła się z kultu religijnego Greków, który polegał na agonistyce, czyli współzawodnictwie w zapasach fizycznych (zwanych agone) ku czci bóstwa. Co cztery lata urządzano zapasy olimpijskie na cześć Zeusa. Pod opieką paidagogosów chłopcy przygotowywali się do tych zawodów religijnych. Natomiast młodzieńcy ćwiczyli na gimnazjonach pentatlon, pięciobój w skoku, biegu, rzucie dyskiem i oszczepem oraz mocowaniu się. W ten sposób wychowanie fizyczne dało początek opiece pedagogicznej i wychowaniu Greków⁴.

Rozwój kultury sprawił, że do zadań paidagogosa należało m.in. uczenie pisania i czytania, recytowania wyjątków z epepei narodowych Homera „Iliady” i „Odysei”, pomoc wychowankowi w przyswojeniu wykładanych mu przedmiotów, wspólne odrabianie lekcji i prac domowych, a także wpojenie chłopcu zasad moralnych, np. poszanowania starców. Do specyficznych obowiązków paidagogosa zaliczyć nale-

¹ Zob. B. Matyjas, Z. Ratajek, E. Trafiałek, *Orientacje i kierunki badań w pedagogice współczesnej (zarys problematyki)*, Kielce 1997, s. 9.

² Gr. *paidos*, dopełniacz – *paidos* = dziecko; *ago* = prowadzę; imiesłów *agagos* = prowadzący.

³ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2000, s. 25–26; R. Schulz, *Wykłady z pedagogiki ogólnej. Perspektywy światopoglądowe w wychowaniu*, t. I, Toruń 2003, s. 11–12.

⁴ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej...*, dz. cyt., s. 26.

ży: regulowanie porządku dnia (ustalanie regulaminu), towarzyszenie wychowankowi w ciągu dnia, pomoc przy grach i zabawach, służenie pomocą w wykonywaniu pierwszych prac, a nawet poradnictwo w dokonywaniu wyborów i podejmowaniu decyzji życiowych⁵.

Tak więc paidagogos z opiekuna na boisku przemienił się w nauczyciela-wychowawcę. Wykonywane przez niego czynności obejmowały już nie tylko opiekę fizyczną, ale również kształcenie umysłowe i prowadzenie duchowo-moralne, czyli wychowanie. Wszystkie zabiegi wokół osoby chłopca zaczęto określać paidagogija. Stąd też podstawowy termin „pedagogia” oznacza samo dzieło wychowywania, zespół czynności i umiejętności wychowawczych, np. pedagogia domowa, szkolna, Kościoła⁶.

Pedagogia może być twórczym oddziaływaniem na dzieci i młodzież, które wynika z osobistego talentu wychowawcy, albo też rzemieślniczym naśladowaniem wzorów postępowania, zależnym od nabytej wprawy i rutyny. W pierwszym przypadku mamy do czynienia ze swoistą sztuką, a nawet „sztuką sztuk”, gdyż praca dotyczy trudnego materiału – człowieka. Natomiast drugi przypadek jest techniką pedagogiczną, którą można osiąść poprzez odpowiednie kursy i doksztalcanie dla nauczycieli, wychowawców⁷.

Starożytne rozumienie pojęcia pedagogia odnosiło się do całości zabiegów związanych z formowaniem umysłowym i moralnym dziecka. Dla Greków oczywistą sprawą było, iż dzielność i sprawność fizyczną należy uzupełnić głęboką moralnością i szlachetnością duchową. Dlatego też ideałem wychowawczym była kalokagathia – połączenie piękna i dobra. Na przełomie V i IV wieku przed Chr. sofisci utworzyli pokrewny termin paideia. Pojęcie to określało czynności związane z kształceniem umysłowym ucznia w zakresie gramatyki, retoryki i dialektyki, a więc umiejętności niezbędnych dla wprowadzenia go w świat kultury⁸.

W starożytnej Grecji przy kupnie paidagogosa żądano od niego znajomości swego zawodu, wiadomości o postępowaniu z dziećmi i technice wychowania. A zatem wymagano od niego podstawowej wiedzy o wychowaniu, którą określano jako paidagogike technē. Właśnie od tego wyrażenia w językach europejskich pochodzi nazwa pedagogika, która określa teoretyczną wiedzę i nauki o wychowaniu⁹.

Za S. Kunowskim należy stwierdzić, że pedagogika jest „nauką, której przedmiot stanowi sprawa praktycznej pedagogii wszelkiego rodzaju (sztuki i techniki wycho-

⁵ Zob. tamże; M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 2000, s. 81.

⁶ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej...*, dz. cyt., s. 26.

⁷ Zob. tamże.

⁸ Zob. *Leksykon PWN. Pedagogika*, red. B. Milerski, B. Śliwerski, Warszawa 2000, s. 54; R. Łukaszyk, *Analiza podstaw pedagogiki chrześcijańskiej (1)*, „Katecheta” 1963, nr 3, s. 62–64.

⁹ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej...*, dz. cyt., s. 26–27.

wania), czyli wychowawczego prowadzenia dzieci, młodzieży oraz oddziaływania na rozwój ludzi dorosłych”¹⁰.

W. Okoń w „Nowym słowniku pedagogicznym” pedagogikę definiuje jako naukę o wychowaniu, której „przedmiotem jest działalność wychowawcza, mająca na celu wyposażenie całego społeczeństwa – a przede wszystkim młodego pokolenia – w wiedzę, sprawności ogólne i zawodowe, zainteresowania, systemy wartości, postawy i przekonania oraz przysposobienie do oddziaływania na własny rozwój”¹¹.

W Leksykonie PWN B. Milerski i B. Śliwerski pedagogikę określili jako „dziedzinę (dyscyplinę) nauki zajmującą się badaniem szeroko rozumianych procesów edukacyjnych oraz uwarunkowań dyskursu edukacyjnego”¹².

Zdaniem S. Wołoszyna pedagogika to „nauka albo – ściślej – zespół nauk o wychowaniu, istocie, celach, treściach, metodach, środkach i formach organizacyjnych procesów wychowawczych. (...) Pedagogika jest nauką o procesach wychowawczych, czyli teorią działalności wychowawczej; samo postępowanie wychowawcze nazywa się natomiast często pedagogią (gr. paidagogia), któremu to pojęciu bliskie jest określenie ‘sztuka wychowania’ (łac. ars educandi)”¹³.

Poszczególne definicje akcentują wybrane dziedziny pedagogiki. Z jednej strony podkreśla się jej rolę w formułowaniu teoretycznych założeń wychowawczych, jej zadania edukacyjne, czy też praktyczne działania mające na celu wychowanie.

Pedagogika jest nauką zajmującą się całą dziedziną wychowania integralnego człowieka, obejmuje ona zarówno sferą fizyczną, intelektualną, jak i duchową. Określa ona cele, treści, metody, środki i formy realizacji procesów wychowawczych.

Związek pedagogiki z innymi naukami

Do nauk współdziałających z pedagogiką zalicza się przede wszystkim te, które zajmują się procesami rozwoju dzieci i młodzieży, ale z innego punktu widzenia. Pedagogika jest ściśle powiązana z:

- a) naukami biologicznymi – które prowadzą badania nad rozwojem osoby, nad dziedzicznością i cechami wrodzonymi i nabywanymi, nad funkcjonowaniem mózgu, nad higieną indywidualną i społeczną, nad korygowaniem odchyłeń od normy itd. Uzyskane dane pozwalają stworzyć odpowiednie warunki rozwoju, dostosować metody, środki i treści wychowania do wieku i indywidualnych cech wychowanka, a także we właściwy sposób zaplanować czas pracy i zabawy¹⁴;

¹⁰ Tamże, s. 27.

¹¹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 285.

¹² *Leksykon...*, red. B. Milerski, B. Śliwerski, dz. cyt., s. 144.

¹³ *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1999.

¹⁴ Zob. B. Suchodolski, *Pedagogika*, W: *Encyklopedia Pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1997, s. 537; M. Nowak, *Podstawy pedagogiki...*, dz. cyt., s. 161–162.

- b) naukami psychologicznymi (psychologią ogólną, psychologią rozwojową i wychowawczą), które zajmują się procesami rozwoju umysłowego i emocjonalnego, różnicowaniem indywidualnym, mechanizmem formowania się postaw, strukturą osobowości, warunkami procesu poznania i uczenia się itd.¹⁵;
- c) naukami społecznymi – dla których wychowanie ma charakter formowania wychowanka na członka grup społecznych; szczególna uwaga skierowana jest na instytucjonalne czynniki wychowania, na procesy selekcji i „drabiny oświatowej”¹⁶;
- d) naukami ekonomicznymi, które stanowią podstawę planowania oświatowego, zwłaszcza z punktu widzenia koniecznych nakładów i optymalizacji wyników działalności wychowawczej oraz ze względu na przygotowywanie wykwalifikowanych kadr dla gospodarki i kultury¹⁷.

Do grupy nauk współdziałających z pedagogiką zaliczamy również i te, które nie zajmują się bezpośrednio wychowaniem, ale mają jednak dla niej bardzo ważne znaczenie. W tej grupie nauk należy wymienić:

- a) antropologię filozoficzną, której celem jest określenie istoty człowieka. Fundamentalnym pytaniem dla obu nauk jest pytanie: kim jest człowiek. Koncepcje filozoficzne człowieka mają swoje konsekwencje w dziedzinie wychowania człowieka¹⁸;
- b) nauki polityczne – pomagają pedagogice konkretyzować ogólną wizję człowieka w warunkach jego egzystencji i działania. Ich znajomość pomaga określać dyrektywy dla wychowania człowieka i obywatela¹⁹;
- c) naukę o moralności lub – szerzej – filozofię moralną. Celem wychowania jest wychować nie tylko dobrych pracowników i dobrych obywateli, ale również „dobrych” ludzi, potrafiących współżyć z innymi i tworzyć własną, wartościową jakość życia. Stąd też celem pracy pedagoga jest nauczyć życia wartościowego i szczęśliwego. Współczesna pedagogika ukierunkowuje się na takie nauczanie, aby wychowankowie umieli „być”²⁰.

Pedagogika korzysta z dorobku nauk dla wyjaśniania faktów edukacyjnych, m.in. medycyny (pedagogika specjalna), prawa (pedagogika resocjalizacyjna), ekonomii (pedagogika społeczna, pedagogika ogólna)²¹.

¹⁵ Zob. B. Suchodolski, *Pedagogika*, dz. cyt., s. 537; M. Nowak, *Podstawy pedagogiki...*, dz. cyt., s. 162.

¹⁶ Zob. B. Suchodolski, *Pedagogika*, dz. cyt., s. 537; M. Nowak, *Podstawy pedagogiki...*, dz. cyt., s. 162. Zob. J. Szczepański, *Pedagogika a socjologia*, W: *Encyklopedia Pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1997, s. 542–547; *Nauki przyrodnicze i społeczne współdziałające z pedagogiką*, red. B. Suchodolski, Warszawa 1966.

¹⁷ Zob. B. Suchodolski, *Pedagogika*, dz. cyt., s. 537.

¹⁸ Zob. tamże; M. Nowak, *Podstawy pedagogiki...*, dz. cyt., s. 162; *Nauki filozoficzne współdziałające z pedagogiką*, red. B. Suchodolski, Warszawa 1966.

¹⁹ Zob. B. Suchodolski, *Pedagogika*, dz. cyt., s. 537.

²⁰ Zob. tamże, s. 537–538.

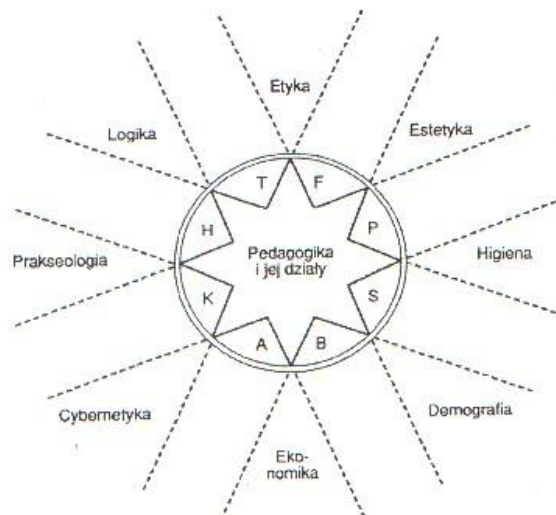
²¹ Zob. K. Rubacha, *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin*, W: *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2003, s. 32.

Ponadto W. Okoń zaznacza, że pedagogika ze względu na przedmiot, którym się zajmuje, jest ściśle powiązana z naukami współdziałającymi: biologią, antropologią, cybernetyką, informatyką i matematyką²².

Rozrost zagadnień pedagogicznych spowodował rozwój ilościowy i jakościowy nauk pomocniczo współdziałających ze sobą w pedagogice. S. Kunowski podzielił je na trzy grupy:

- a) pierwsze z nich są zastosowaniem metod określonej nauki podstawowej do wyodrębnionej części jakichś problemów wychowania, np. historia wychowania, socjologia wychowania lub psychologia wychowania z ich działami poszczególnych nauk składowych;
- b) nauki pedagogiczne uzupełniające w sposób specjalistyczny problemy lub aspekty istotne dla pedagogiki, muszą korzystać z dorobku wiedzy właściwych dla siebie nauk pomocniczych, np. historia wychowania czerpie gotowe informacje z historii politycznej, społecznej czy gospodarczej;
- c) trzecia grupa nauk współdziałających bezpośrednio z jakimiś dziedzinami wychowania, jak nauki formalne, np. logika użytkowania w nauczaniu (dydaktyce), cybernetyka w organizacji nauczania, etyka w wychowaniu moralnym, a nauki realne, jak demografia, ekonomika kształcenia i oświaty oraz higiena z naukami medycznymi w organizacji szkolnictwa i w polityce szkolnej państwa. W tej grupie mamy do czynienia z naukami, z których dorobku korzysta pedagogika, ale równocześnie sama służy im wiedzą o człowieku, który jest wychowywany²³.

S. Kunowski zaproponował następujący schemat nauk współpracujących z pedagogiką²⁴:

Rys. 1. Schemat nauk współdziałających z pedagogiką wg Kunowskiego.

²² Zob. W. Okoń, *Nowy słownik...*, dz. cyt., s. 286.

²³ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej...*, dz. cyt., s. 49–50.

²⁴ Zob. tamże, s. 51.

logos – słowo, myśl; ani też nie była nauką opisującą jak np. geografia, historiografia (gr. grafo – pisać). Nazwy dyscyplin naukowych konstruowane były przez dodanie do nazwy przedmiotu badań określenia ich charakteru analitycznego czy opisowego. Stąd też nauka o wychowaniu, czyli kierowaniu dzieckiem, powinna by mieć analogiczną nazwę: pedagog-logia albo pedagog-grafia. A takie nazwy nie powstały²⁷.

Pedagogika stawiana była w rzędzie takich nauk jak: matematyka, logika czy gramatyka, i oznaczała refleksję nad działaniem wychowawczym. S. Kunowski wyjaśnia: „Refleksja ta pochodzi z potrzeb działania, ale także wraca do niego, ponieważ ma swoje zastosowanie w działaniu. W związku z tym w pedagogice jako nauce zachodzi ścisły związek między teorią i praktyką. Teoria rozwiązuje problemy dostarczone przez praktykę, ale skuteczność rozwiązań teoretycznych wykazuje ostatecznie praktyka. Refleksja, więc występująca w pedagogice może być bardziej teoretyczna, gdy rozważa całość zjawisk wychowawczych, związanych z rozwojem człowieka, warunkami tego rozwoju oraz celami, które rozwój przy pomocy działań wychowawców powinien osiągnąć, albo też refleksja ta może stać się bardziej praktyczna, gdy dotyczy treści działania wychowawczego i jego metod oraz środków zapewniających jej skuteczność”²⁸.

Pedagogika zajmuje się jednym z podstawowych problemów ludzkich, jakim jest wychowanie. Jej genezy szukać należy w początkach rozwoju myślenia naukowego i filozoficznego, na przełomie VII i VI w. przed Chrystusem. W tym czasie istniały wielkie cywilizacje, ale one stworzyły jedynie wysoko rozwinięte formy kultury, umiejętności i technologię. S. Kamiński podkreśla, że kraje starożytne, takie jak: Egipt, Babilonia, Indie, Asyria, Chiny, miały co prawda wysoki poziom kultury, ale nie odnajdujemy u nich oznak zainteresowania wiedzą w sensie teoretycznym i systematycznym. Nie spotykamy u nich również prób racjonalnego uzasadniania twierdzeń. Z początkami prawdziwej „nauki” mamy do czynienia dopiero w starożytnej Grecji²⁹.

Pedagogika, tak jak większość nauk humanistycznych i społecznych, ma swoje korzenie w filozofii. Refleksja o wychowaniu i propagowane ideały wychowawcze wynikają z koncepcji człowieka i wizji życia społecznego. Pogląd na naturę człowieka, koncepcja człowieka ma ogromny wpływ na istotę, cel, zakres i sposób wychowania. Tak więc filozofia i swoiste filozofie wychowania zakotwiczone w konkretnych warunkach społeczno-politycznych wytwarzają ogólną teorię wychowania, teorię pedagogiczną³⁰.

S. Wołoszyn zaznacza, że „pramacierzą nauk jest filozofia” i dotyczy to również pedagogiki. W czasach starożytnego Wschodu myśl wychowawcza wyrastała

²⁷ Zob. B. Suchodolski, *Pedagogika*, dz. cyt., s. 535.

²⁸ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej...*, dz. cyt., s. 27.

²⁹ Zob. S. Kamiński, *Nauka i metoda. Pojęcie i klasyfikacja nauk*, Lublin 1992, s. 48; M. Nowak, *Podstawy pedagogiki...*, dz. cyt., s. 80.

³⁰ Zob. T. Lewowicki, *Humanistyka i pedagogika (związki oczywiste i osobliwe)*, W: *Pedagogika ogólna a filozofia nauki. Wybrane problemy poznawcze i konteksty dydaktyczne*, red. A. Pluta, Częstochowa 1997, s. 17.

z wielkich systemów filozoficzno-religijnych (np. konfucjanizmu czy buddyzmu). Dotyczy to również helleńskiej myśli pedagogicznej i jej rozkwitu w epoce oświecenia Peryklesa (sofiści, Sokrates, Platon i Arystoteles). Pedagogia chrześcijańska wywodzi się z filozofii Augustyna i Tomasza z Akwinu. Również współczesne nauki o wychowaniu są nasycone problematyką pedagogiczną antropologii filozoficznej, która czyni refleksję nad sensem życia i wychowania człowieka w teraźniejszej zmiennej cywilizacji. Można więc stwierdzić, że właściwie nie ma wiedzy i poglądów naukowych bez pierwiastka filozoficznego³¹.

Naukowy status pedagogiki zaczął się kształtować w okresie Oświecenia. Był to czas wzmożonej refleksji nad wychowaniem. W pedagogice zaczęto poszukiwać naturalnych metod wychowania, uwzględniających:

- a) naturę rzeczy (J. A. Komensky)
- b) naturę inteligencji ludzkiej oraz osobliwości języków i sztuki (W. Ratke)
- c) naturę psychologiczną wychowanka (J. J. Rousseau, J. H. Pestalozzi)³².

Od końca XVIII wieku na niektórych niemieckich uniwersytetach jako przedmiot wykładowy pojawia się pedagogika. Pierwsza w dziejach katedra pedagogiki została utworzona na uniwersytecie w Halle przez E. C. Trappa³³. W 1870 roku wydał on drukiem traktat dla studentów zatytułowany „Zarys pedagogiki”. W swoim dziele przedstawił pedagogikę jako naukę samodzielną, definiując ją jako naukę o „sztuce wychowania”, zwróconą na doświadczenie i opartą na antropologii i na medycynie³⁴.

Pierwszą rozwiniętą koncepcję pedagogiki jako dyscypliny uniwersyteckiej przedstawił J. F. Herbart³⁵. W historii wychowania uważa się go za twórcę naukowej pedagogiki. Pierwszy habilitowany profesor pedagogiki oderwał ją od filozofii i oparł na etyce filozoficznej, która określała cele wychowania, oraz na psychologii, która wskazuje środki do osiągnięcia celów³⁶.

W swoim głównym dziele pedagogicznym „Pedagogika ogólna” (1806) opisał tę dwoistość treści, występującą w obu podejściach: „Intencją, jaką wychowawca powinien się kierować w swojej pracy, jest praktyczna refleksja, refleksja licząca się z regułami postępowania funkcją zdobytej przez nas dotychczas wiedzy; jest to, według mnie, pierwsza połowa pedagogiki. Ale musi jej też towarzyszyć druga połowa, która tłumaczy teoretycznie możliwość wychowania oraz określa jego granice w świetle zmieniających się okoliczności”³⁷.

³¹ Zob. S. Wołoszyn, *Pedagogika ogólna czy system nauk pedagogicznych? Mechanizmy dyferencji i reintegracji*, W: *Pedagogika ogólna. Tradycja – teraźniejszość – nowe wyzwania (materiały pokonferencyjne)*, red. T. Hejnicka-Bezwińska, Bydgoszcz 1995, s. 47–48.

³² Zob. M. Nowak, *Podstawy pedagogiki...*, dz. cyt., s. 90.

³³ Zob. S. Palka, *Pedagogika*, W: *Encyklopedia socjologii*, t. 3, Warszawa 2000, s. 96.

³⁴ Zob. M. Nowak, *Podstawy pedagogiki...*, dz. cyt., s. 91.

³⁵ S. Palka, *Pedagogika*, dz. cyt., s. 96.

³⁶ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej...*, dz. cyt., s. 35–36.

³⁷ J. F. Herbart, *Pädagogische Schriften*, red. W. Assmut, t. 2, *Pädagogische Grundschriften*, Stuttgart 1982, s. 22. Zob. N. Hilgenheger, *Johann Friedrich Herbart*, W: *Myśliciele – o wychowaniu*, t. 2, red. Cz. Kapusiewicz, Warszawa 2000, s. 93.

Rozwój pedagogiki jako samodzielnej dyscypliny zaznaczył się na przełomie XIX i XX wieku. Wynikało to zdecydowanie z idei oświeceniowych, które postulowały ideę postępu, tzn. czynienia świata coraz lepszym, oraz ideę racjonalności jako głównego sposobu osiągania tego celu. Właśnie oświecenie przypisało naukom najwyższy stopień racjonalności. Postulat ten dotyczył również nauki o wychowaniu³⁸.

Filozofia nauki rozróżnia zewnętrzne i wewnętrzne kryteria autonomiczności nauki. Do kryteriów zewnętrznych zalicza się: istnienie odrębnej nazwy, jednoczącej pewien typ badań naukowych, historyczną ciągłość pewnego typu badań i problematyki badawczej oraz stan organizacyjny w postaci grupy ludzi, zajmujących się pewną dziedziną lub istnienie wyodrębnionej jednostki badawczej i dydaktycznej. Wewnętrzne kryteria autonomii dotyczą formy lub treści danej nauki. Są nimi: posiadanie wyodrębnionej problematyki badawczej, własnego przedmiotu formalnego badań, własnych celów (zadań) badawczych, własnych danych do zbadania w punkcie wyjścia, dopasowanej do badanego przedmiotu metody badań (opisu i wyjaśniania), własnej aparatury pojęciowej (języka naukowego) oraz metody badań (m.in. dowodzenia prawdziwości swych tez w oparciu o własne dane) i systematyzowania uzyskanej wiedzy³⁹.

W teorii systematyki wiedzy przyjęcie odrębności danej dyscypliny uzależnia się od następujących warunków:

- 1) wyraźnego zarysowania jej przedmiotu,
- 2) ukształtowania odpowiedniej aparatury pojęciowej,
- 3) istnienia charakterystycznych dla tego przedmiotu problemów,
- 4) ukształtowania metodologii właściwej dla rozwiązywania problemów⁴⁰.

Na przykładzie pedagogiki nietrudno jest wykazać istnienie powyżej zasygnalizowanych warunków. W zupełności uzasadnia to mówienie o pedagogice jako odrębnej, dojrzałej dyscyplinie naukowej o wychowaniu.

Przedmiotem materialnym jest wszechstronny rozwój człowieka w ciągu całego jego życia. Natomiast przedmiotem formalnym jest jego dobro realizujące się w przyszłości, dzięki czemu człowiek osiąga pełnię człowieczeństwa⁴¹.

Pedagogika jako nauka posiada swój swoisty język. Bez odpowiedniej aparatury pojęciowej niemożliwe jest opisanie systemu wychowania. Do podstawowych pojęć zaliczamy: zasady, metody i środki wychowania i nauczania, autorytet, osobowość, sytuacje i stosunki wychowawcze, empatię⁴².

³⁸ Zob. B. Gawlina, *Funkcje pedagogiki z punktu widzenia różnych kierunków filozoficznych*, W: *Pedagogika ogólna a filozofia nauki. Wybrane problemy poznawcze i konteksty dydaktyczne*, red. A. Pluta, Częstochowa 1997, s. 23.

³⁹ Zob. A. Bronk, *Czy pedagogika jest nauką autonomiczną?*, W: *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ozóg, A. Rynio, Lublin 2003, s. 55.

⁴⁰ Zob. tamże, s. 48; J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Warszawa 2000, s. 42–43.

⁴¹ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej...*, dz. cyt., s. 39.

⁴² Zob. J. Homplewicz, *Etyka...*, dz. cyt., s. 43.

Każda nauka posiada swoiste pytania, których rodzaj i sposób postawienia decyduje o kierunku i metodzie badań. Istotnym pytaniem jest pytanie o racjonalność ludzkiej praktyki wychowawczej. A. Bronk zaznacza, że „Jako nauka pedagogika stara się nie tylko odpowiedzieć na pytanie ‘jak’ przebiega i ‘jakimi’ regułami kieruje się praktyka wychowawcza, ale także wyjaśnić, ‘czy’ i ‘dlaczego’ taka lub inna praktyka wychowawcza jest racjonalna np. w sensie ogólnej teorii działania”⁴³.

Od czasu powstania pedagogiki w XIX w. przypisywano jej głównie cele praktyczne, oczekiwano od niej reguł i sposobów wychowania. Tymczasem zadaniem pedagogiki jako nauki teoretycznej jest również poznawanie, opisywanie i wyjaśnianie – jak i dlaczego coś jest. Naukowemu opisowi (diagnozie) i wyjaśnianiu podlegają: warunki i środki wychowania, mechanizmy rządzące procesem (przebiegiem) wychowania oraz ocena efektywności działalności wychowawczej⁴⁴.

Metoda pedagogiki jest metodą empiryczną (indukcyjną). W tradycyjnym jej rozumieniu, polega ona na wyprowadzaniu prawidłowości i teorii naukowych z faktów doświadczenia, uzyskanych w wyniku obserwacji i eksperymentu⁴⁵.

Charakteryzując naukowy charakter pedagogiki, T. Lewowicki stwierdził: „Pedagogika należy do dyscyplin naukowych, od których – nie bez racji – oczekuje się pomocy w rozwiązywaniu problemów nękających współczesnych ludzi, a także (i to chyba przede wszystkim) wskazań, jak żyć godnie i pomyślnie, a przy tym pożytecznie”⁴⁶.

Bibliografia

1. Bronk A., *Czy pedagogika jest nauką autonomiczną?*, W: *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Lublin 2003.
2. Gawlina B., *Funkcje pedagogiki z punktu widzenia różnych kierunków filozoficznych*, w: *Pedagogika ogólna a filozofia nauki. Wybrane problemy poznawcze i konteksty dydaktyczne*, red. A. Pluta, Częstochowa 1997.
3. Herbart J. F., *Pädagogische Schriften*, red. W. Assmut, t. 2, *Pädagogische Grundschriften*, Stuttgart 1982.
4. Hilgenheger N., *Johann Friedrich Herbart*, w: *Myśliciele – o wychowaniu*, t. 2, red. Cz. Kapsiewicz, Warszawa 2000.
5. Homplewicz J., *Etyka pedagogiczna*, Warszawa 2000.
6. Kamiński S., *Nauka i metoda. Pojęcie i klasyfikacja nauk*, Lublin 1992.
7. Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2000.

⁴³ A. Bronk, *Czy pedagogika...*, dz. cyt., s. 60.

⁴⁴ Zob. A. Bronk, *Czy pedagogika...*, dz. cyt., s. 61.

⁴⁵ Zob. tamże, s. 62.

⁴⁶ T. Lewowicki, *Pedagogika – dziesięć lat później (1994–2004) – szkic o kondycji dyscypliny naukowej oraz próbach sprostania potrzebom społecznym*, „Rocznik Pedagogiczny” 27:2004, s. 7.

8. Lewowicki T., *Humanistyka i pedagogika (związki oczywiste i osobliwe)*, W: *Pedagogika ogólna a filozofia nauki. Wybrane problemy poznawcze i konteksty dydaktyczne*, red. A. Pluta, Częstochowa 1997.
9. *Leksykon PWN. Pedagogika*, red. B. Milerski, B. Śliwerski, Warszawa 2000.
10. Lewowicki T., *Pedagogika – dziesięć lat później (1994–2004) – szkic o kondycji dyscypliny naukowej oraz próbach sprostania potrzebom społecznym*, „Rocznik Pedagogiczny” 27:2004.
11. Łukaszyk R., *Analiza podstaw pedagogiki chrześcijańskiej (1)*, „Katecheta” 1963, nr 3.
12. Matyjas B., Ratajek Z., Trafiałek E., *Orientacje i kierunki badań w pedagogice współczesnej (zarys problematyki)*, Kielce 1997.
13. *Nauki filozoficzne współdziałające z pedagogiką*, red. B. Suchodolski, Warszawa 1966.
14. *Nauki przyrodnicze i społeczne współdziałające z pedagogiką*, red. B. Suchodolski, Warszawa 1966.
15. *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1999.
16. Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 2000.
17. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001.
18. Palka S., *Pedagogika*, W: *Encyklopedia socjologii*, t. 3, Warszawa 2000.
19. Rubacha K., *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin*, W: *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2003.
20. Schulz R., *Wykłady z pedagogiki ogólnej. Perspektywy światopoglądowe w wychowaniu*, t. I, Toruń 2003.
21. Suchodolski B., *Pedagogika*, W: *Encyklopedia Pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1997.
22. Szczepański J., *Pedagogika a socjologia*, W: *Encyklopedia Pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1997.
23. Wołoszyn S., *Pedagogika ogólna czy system nauk pedagogicznych? Mechanizmy dyferencjacji i reintegracji*, W: *Pedagogika ogólna. Tradycja – terażniejszość – nowe wyzwania (materiały pokonferencyjne)*, red. T. Hejnicka-Bezwińska, Bydgoszcz 1995.

THE SCIENTIFIC CHARACTER OF PEDAGOGY

Summary

The article presents the beginning and development of pedagogy as a study. Pedagogy is a study whose concern is the education of a man, and it belongs to humanistic disciplines. Pedagogy is concerned with the whole area of integral education of the man – it comprises the physical, intellectual, social and spiritual spheres. The article shows the connection between pedagogy and other sciences, with which it is integrated, as well as the place of pedagogy in the system of sciences.

Key words: science, pedagogy, methods and means of pedagogy, classification of sciences